

UNDE A FOST „GURA BAȘEULUI”?

Atestat documentar încă din vremea lui Alexandru cel Bun, pârâul Bașeu (Bașău) care izvorăște din dreptul satului Suharău, străbătând județul Botoșani pe o lungime de peste 100 Km, se vărsa în Prut, în secolul al XV-lea, în dreptul satului Băscăceni (astăzi Românești). De-a lungul acestei ape, documentele medievale menționează numeroase sate, mori de apă și o adevărată salbă de iazuri¹. Numele pârâului (care, probabil, derivă din bașa, pașa) ca și toponimia din această regiune ne determină să presupunem că aici a existat o intensă locuire încă din vremea când Hoarda de Aur controla teritoriul est-carpatic. Denumiri ca Băscăceni, Ostopceni, Ciuhur, Hănești, Tătărășeni sau Cișmănești au, foarte probabil, o etimologie tătarască². Interesantă este evoluția satului Băscăceni (numit și Bascacăuți, Boscoteni, Băscăcenii Ciogolii, Băscăcenii Ghiduleanului, Băscăceni-Răzeși)³ al cărui nume derivă de la acei dregători mongoli prevăzuți cu puternice escorte de călăreți care țineau sub o strictă observație pe localnici⁴. Așezarea este menționată pentru prima dată într-un act emis de Alexandru cel Bun, în Bascacauți, la 30 aprilie 1431⁵. Prezența domnului în această regiune trebuie să fie asociată cu lupta pe care moldovenii aliați cu tătarii au dus-o cu Polonia, începând cu acest an⁶.

Peste puțin timp, la 26 mai 1435, din „Gura Bașeului”, Ștefan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun, emitea două acte⁷: un privilegiu comercial acordat brașovenilor și un document prin care porunceă vameșilor din Bacău și Trotuș, „să nu le facă pagubă și piedici” ardelenilor. Prezența domnului moldovean la confluența Bașeului cu Prutul trebuie pusă în legătură cu pericolul unui atac venit din partea fratelui său Iliăș, care era sprijinit de polonezi. De altfel, la 6 august 1435, la Podriga, localitate situată puțin mai la nord, a avut loc o luptă între cei doi rivali. Domnul Moldovei a trebuit să stea cu oastea sa în tabără (de aici și datarea topică „la Gura Bașeului”) de vreme ce reprezentanții Brașovului s-au deplasat până la Prut pentru a li se întări vechiul privilegiu comercial.

Reeditând acest document, Mihai Costăchescu a identificat „Gura Bașeului” cu localitatea Ștefănești⁸, în dreptul căreia pârâul se vărsa în Prut, în secolul al XX-lea. Pentru această localizare au optat D. Ciurea⁹ și editorii

¹ Vezi Const. C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, București, 1964. Harta de sfârșit. Jan Dlugosz considera că „Bașeul izvorăște din lacul din apropierea satului Ștefănești (*Annales seu cronicae Incliti Regni Poloniae*, Varșovia, 1964, p. 83). Cărturarul polon confunda, probabil, Iazul Domnesc, situat în nordul târgului, cu izvoarele acestui pârâu.

² Ioan D. Canciuc, Gh. Pungă, *Românești, Județul Botoșani, Monografie*, București, 1999, p. 12.

³ *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, *Repertoriul istoric al unităților administrativ teritoriale*, partea I, București, 1991, sub voce.

⁴ Victor Spinei, *Ultimile valuri migratoare de la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos*, Iași, 1996, p. 232.

⁵ DRH, A, vol. I, ediție C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, nr. 102. În originalul slavon satul se numea Băscăcăuți.

⁶ C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, Iași, 1984, p. 270.

⁷ DRH, D, vol. I, nr. 215 și 216. Datarea topică din originalul slavon este „Na Ustie Bașovia”.

⁸ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, București, 1932, p. 677. Pentru alte ediții, vezi DRH, A, vol. I, nr. 102.

⁹ D. Ciurea, *Noi considerații privind orașele și târgurile din Moldova în secolele XIV – XIX*, în AIIAI, tom. VII, 1970, p. 24. După harta întocmită de Emil Diaconescu, Bașeul se vărsa în Prut în vremea lui Ștefan cel Mare (vezi *Vechi drumuri moldovenești. Contribuțiuni în legătură cu luptele lui Ștefan cel Mare pentru ocuparea domniei*, Iași, 1939).

colecției naționale de izvoare *Documenta Romaniae Historica*, I, seria D¹⁰. În ceea ce ne privește, atunci când am consacrat un articol târgului Ștefănești am considerat că „Gura Bașeului”, toponimic pe care nu-l mai întâlnim în izvoarele medievale, trebuie localizat tot în zona acestei așezări¹¹.

Reeditând porunca domnească adresată vameșilor din Bacău și Trotuș, C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi au considerat că „Gura Bașeului” a fost un loc din satul Băscăceni aflat la confluența acestui pârâu cu Prutul¹².

Un punct de vedere deosebit a avut regretatul cercetător Al.I. Gonța care a identificat, fără nici o justificare, acest toponimic cu Bobuleștii, sat situat între Băscăceni și Ștefănești¹³.

Câteva documente depistate recent conțin unele informații pe baza cărora se poate stabili locul unde Bașeul se vărsa în Prut în secolul al XV-lea. Astfel, într-o hotarnică făcută satelor Ostopceni și Bobulești, la 3 octombrie 1765, se menționează Bașeul Vechi ce se afla în dreptul celor două localități¹⁴. Peste câțiva ani, la 1776, într-un alt act, care se referea la o pricină de hotar dintre stăpânii satelor Bădeuți și Bobulești, se arăta că *de mulți ani* ultimul sat se întindea până¹⁵ în gura Bașeului Nou, unde da în Prut. De aici, hotarul dintre cele două localități mergea spre sud „peste Drumul cel Mare al Hotinului și peste Bașeul Vechi”. Dintr-un alt document emis la 16 ianuarie <1777> aflăm că Bașeul Vechi era sec: „... am trecut Drumul cel Mare (al Hotinului n. ns.) asupra șăsului Prutului piste Bașăul Sec [...] și de acole tot în drept până în Gura Bașăului Nou”¹⁶. Conflictul însă a continuat pentru că Toma Iamandi a scos pietrele de hotar. La 9 septembrie 1796, vornicul de poartă Tăutu restabilea vechiul hotar care delimita cele două sate, începând de la gura Bașeului Nou¹⁷. Peste puțin timp, la 10 februarie 1797, șapte boieri divaniți împuterniceau pe stolnicul Enache Codrescu și medelnicerul C. Donici să pună semne de hotare între cele două sate, în linie dreaptă, de la Movila Mare, aflată în vestul târgului Ștefănești, și până la gura Bașeului Nou, din dreptul satului Bădeuți¹⁸.

Așadar, în cea de a doua jumătate al secolului al XVIII-lea Bașeul Vechi era sec, pârâul vărsându-se în Prut, la sud de târgul Ștefănești, în dreptul satului Bădeuți. Același curs l-a avut Bașeul și la începutul secolului următor.

Pe harta întocmită de Dimitrie Cantemir, principe care, după bătălia de la Stănilești a stat câteva zile la Ștefănești¹⁹, se observă clar că Bașeul era afluent al Prutului, în dreptul acestei localități²⁰. În acest context remarcăm și faptul că

¹⁰ Vezi nota nr. 7.

¹¹ Gh. Pungă, *Contribuții documentare privitoare la evoluția târgului Ștefănești (sec. XV-XVII)*, în AIIAI, tom. XV, 1978, p. 284. Între argumentele menționate atunci amintim și faptul că, în dreptul satului Bădeuți, există și astăzi toponimicul Gârla Morii, care era un braț al Bașeului ce se vărsa în Prut.

¹² Vezi nota nr. 5.

¹³ Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României, A, Moldova, Veacurile XIV-XVII, Indicele numelor de locuri*, București, 1990, Ediție îngrijită de I. Caproșu, sub *vocca Bașcu*, p. 23. După alți cercetători Bașeul se vărsa în Prut în dreptul satului Ostopceni, inclus astăzi în Românești (vezi, *DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, București, 1996, sub *vocca Bașcu* și *Ibidem*, vol. XXIV, București, 1998). Identificarea este greșită, deoarece satul Ostopceni se afla în nordul Băscăcenilor, unde a fost vechea confluență a celor două ape (vezi Ioan D. Canciuc, Gh. Pungă, loc. cit.).

¹⁴ Gh. Pungă, Zamfira Pungă, *Din documentele satului Bobulești*, în „Arhivele Moldovei”, III-IV, 1996-1997, Iași, 1999, p. 65-66.

¹⁵ *Ibidem*, p. 70-72.

¹⁶ Gh. Pungă, *Din documentele satului Bădeuți în „Ioan Neculce”*, (Serie nouă), II-III, 1996-1997, p. 260.

¹⁷ Gh. Pungă, Zamfira Pungă, *op. cit.*, p. 73-75.

¹⁸ Gh. Pungă, *Din documentele...*, p. 270-271.

¹⁹ Vezi *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București, 1983, p. 456, 487-488.

²⁰ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ediție P.P. Panaitescu, București, 1973, harta de la sfârșit.

pe o hartă a moșiei Băscăceni care are multe detalii geografice și istorice nu este redat Bașeul și nici albia lui care era probabil colmatată (vezi anexa).

Alte informații ne ajută să coborâm această dată. Miron Costin, care în calitate de pârcălab de Hotin și mare vornic al Țării de Sus, cu reședința la Dorohoi, trebuie să fi cunoscut foarte bine această zonă, scria că „Bașeul se varsă în Prut la Ștefănești”²¹.

Este însă greu de precizat când pâraul și-a schimbat albia. Din cercetarea documentelor păstrate am putea presupune că evenimentul a avut loc din cauza conflictului ivit între diverși proprietari privind stăpânirea iazului și a unei mori din dreptul satului Bădeuți. Astfel, la 7 martie 1591, Petru Șchiopul da lui Sava Dorosan din târgul Ștefănești un loc de moară, pe apa Bașeului, în seliștea Bădeuților²². Peste câțiva ani, la 1603, Ieremia Movilă, întărea marelui ceașnic Caraiman „un loc cu vad de moară și cu două mori care sunt gata pe acel loc, pe Bașeu, mai jos de târgul Ștefănești, la seliștea Bădeuților”²³. Dintr-o traducere românească făcută în secolul al XVIII-lea, aflăm că, la 7 aprilie 1611, Constantin Movilă întorcea lui Gheorghe vornicul „o săliște, anume Bădeuții..., cari fost-au luată di cii mai înnainți stăpânitori domni către ocolul târgului nostru Ștefăneștii”. De reținut este faptul că în document nu sunt menționate și iazurile de pe Bașeu²⁴. Cu toate acestea, la 8 august 1634, Cazacu, urmașul vornicului Gheorghe, vindea câte o jumătate din satele Bădeuți și Săbeșani „cu bălți di pești și cu iazuri și cu vad di moară”, pe pâraul Bașeu, lui Pătrașco Ciogolea fost logofăt, iar celelalte două jumătăți erau date lui Gheorghe Jora fost sulger, ginerele acestui boier. Atât mărturia boierilor cât și ispisocul domnesc²⁵ care sunt păstrate doar în copii făcute în secolul al XVIII-lea trebuie suspectate de fals. Și aceasta pentru că fostul vornic Gheorghe și fiul său Cazacu nu stăpâneau decât părțile nordice ale satelor Bădeuți și Săbeșani, fără iazuri și vaduri de moară, care se aflau în proprietatea familiei Caraiman. De aici s-a iscat un lung conflict dintre stăpânii localităților Bădeuți și Bobulești care a durat peste un veac; și aceasta nu numai pentru stabilirea hotarelor, cât mai ales pentru morile și iazurile de pe Bașeu²⁶. Una dintre mori se afla în dreptul locului numit și astăzi *opust*, unde există o cădere a nivelului pâraului cu circa doi metri față de zona Ștefăneștilor.

Derivând din limba ucraineană, cuvântul *opust* înseamnă stăvilar cu jgheab din lemn prin care se scurgea apa dintr-un iaz²⁷. În anii 1818 - 1819, în *Catastihul de venituri și cheltuieli al târgului Ștefănești* se consemna cheltuirea a 2880 de lei „cu facerea opustului de piatră, în apa Bașăului, la moara Bădeuții”²⁸. Această construcție prezenta o deosebită importanță pentru proprietar, din vreme ce în copia contractului de arendare a târgului Ștefănești din 12 iulie 1837, la al 19-lea punct, se prevedea: „Opustul cel de piatră să am

²¹ Miron Costin, *Opere*, Ediție P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 216.

²² *DIR*, A, XVI/4, nr. 10.

²³ *Ibidem*, XVII/1, nr. 129.

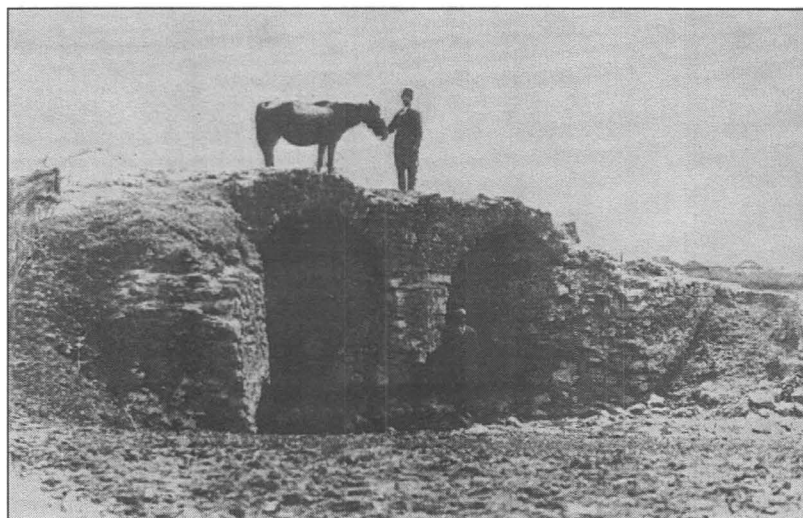
²⁴ *Ibidem*, XVII/3, nr. 26.

²⁵ *DRH*, A, XXII, nr. 226. Vezi și nr. 228 unde se află și mărturia boierilor. Dintr-un izvod de împărțire a moșiilor sulgerului Gheorghe Jora din 20 mai 1670 aflăm că familia acestui boier stăpânea jumătate din satele Săbeșani și Bădiuți care „sânt în hotarul târgului Ștefănești, ce iaste cu gălăcavă” (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XXII, 1929, p. 21-22, nr. 24).

²⁶ Vezi *supra*, n. nr. 2, 14 și 16.

²⁷ *Dicționarul explicativ la limba română*, București, 1978, sub voce.

²⁸ Vezi Gheorghe Pungă, *Noi contribuții privind istoria târgului Ștefănești (sec. XVIII - mijlocul sec. XIX)*, în AIIAI, t. XVII, 1980, p. 324.

Opustul de pe Bașeu
(fotografie făcută în deceniul al VI-lea al secolului XX)

a-l păzi să nu se strice și a-l meremetisi cu ajutorul locuitorilor, păzindu-l în bună stare”²⁹. După tradiția locală, această iezătură nu ar fi fost altceva decât un pod construit în vremea lui Ștefan cel Mare³⁰. El a fost demantelat după al doilea război mondial, piatra fiind folosită de localnici la diferite construcții. La circa 400 de metri în amonte de acest zăgaz a apărut, un crac al Bașeului, numit și azi Gârla Morii, care se vărsa

în Prut. Acesta este Bașeul Nou menționat în documentele medievale.

În secolul XX, la o dată pe care deocamdată nu o putem preciza, Bașeul și-a croit o altă albie care se află la câteva sute de metri mai la nord de Gârla Morii, în apropierea locului numit Bulboană. Nu este exclus ca cea de-a doua moară atestată de documentele medievale în dreptul satului Bădeuți să se fi aflat tocmai în această zonă. Trebuie să remarcăm însă și faptul că ambele brațe ale Bașeului se vărsau în Prut în locuri diferite, cel aflat în dreptul Gârlei Morii, care a fost vechiul hotar dintre satele Bădeuți și Bobulești, este astăzi colmatat³¹.

În deceniul al VI-lea al secolului XX, locuitorii din satele Bădeuți, Bohulești și Românești au construit o iezătură în dreptul ultimului canal deviind Bașeul pe vechea albie pentru a adăpa vitele din lunca acestui pârâu. Construcția a durat puțin timp, ea fiind distrusă în urma unor inundații. Așa se explică de ce în unele hărți elaborate în această perioadă este redat cu două guri de vărsare. În anii '70 ai secolului XX s-a construit un alt canal care lega Bașeul de Prut în dreptul Ștefăneștilor³².

Deoarece nu există documente din secolele XV-XVI care să localizeze satele din sudul Bădeuților de pe Bașeu (Bobulești, Rângăuți, Ostopeni și Băscăcenii) nu excludem și posibilitatea ca pârâul să-și fi schimbat albia tocmai în această perioadă. Dintr-un document original românesc emis la 13 februarie 1611 cunoaștem că *Bobuleștii se aflau pe Prut, cu loc de moară pe acest râu și nu pe Bașeu, pe unde trecea vechea albie*.

O discuție aparte ar merita poate problema satului Sebeșani (Săbășani), format probabil din coloniști ardeleni, astăzi dispărut. Din

²⁹ *Ibidem*, Deocamdată nu știm dacă construcția din anexă este opustul cel vechi. Cert este faptul că localnicii numesc și astăzi zona respectivă "La opust". Spre răsărit, există un mal de pământ ridicat de mâna omului.

³⁰ *Ibidem*. Vezi și Constantin C. Giurescu, *Cum să trage cuvântul den om în om*, în MI, nr. 2, 1971, p. 53. Pentru numeroasele tradiții și legende locale legate de Ștefan cel Mare privitoare la biserică și curțile domnești, plantarea viei de pe dealul Stânca, unde la 1476 s-ar fi adăpostit, într-o peșteră, soția domnului, vezi Teodorescu Kirileanu, *Ștefan cel Mare și Sfant*, Focșani, 1903, p. 133-134 și 171-172.

³¹ Acest braț al Bașeului înconjură de fapt pădurea Bădeuți pe la sud. Pe aici curgea Bașeul Nou atestat în secolul XVIII și nu pe brațul aflat puțin mai la nord, pe unde și astăzi se varsă o parte a pârâului în Prut. Din discuțiile purtate cu bunicii, părinții și vecinii mai în vârstă rezultă că debitul Bașeului a scăzut la mai puțin de jumătate față de perioada interbelică. Acest braț artificial nu a avut nici un rezultat practice. Dimpotrivă a lăsat fără apă vitele din satele situate mai la sud, iar producția piscicolă este acum aproape inexistentă.

³² *DIR*, A, XVII, A, II, nr. 8.

documentele păstrate, dar și din cercetarea topografiei locale putem deduce că așezarea se afla în stânga Bașeului, în dreptul satului Bădeuți. Partea care i-a revenit lui Gheorghe Jora trebuie să se fi aflat pe promontoriul dintre Gârla Morii și opustul de piatră, iar cealaltă jumătate la locul situat mai la sud numit și astăzi Cotul Bisericii (Săliște), care din cauza inundațiilor (uneori Prutul se unea cu Bașeul pe o lățime de 3-4 Km), sătenii s-au mutat în dreapta Bașeului, loc cu o mai mare altitudine. Este, posibil, ca aceste brațe ale Bașeului să se fi creat și cu ocazia acestor mari revărsări de ape. De altfel, o tradiție locală arată că strămutarea locuitorilor s-a făcut de Ștefan Stărcea, vechilul lui Constantin Paladi, proprietarul Ștefăneștilor și Bădeuților, pe la 1704³³.

Deși este o notă care vizează istoria locală, considerăm că ea poate să stârnească interesul istoricilor, geografilor, demografilor, hidrologilor etc. care au posibilitatea să vină cu noi sugestii și observații.

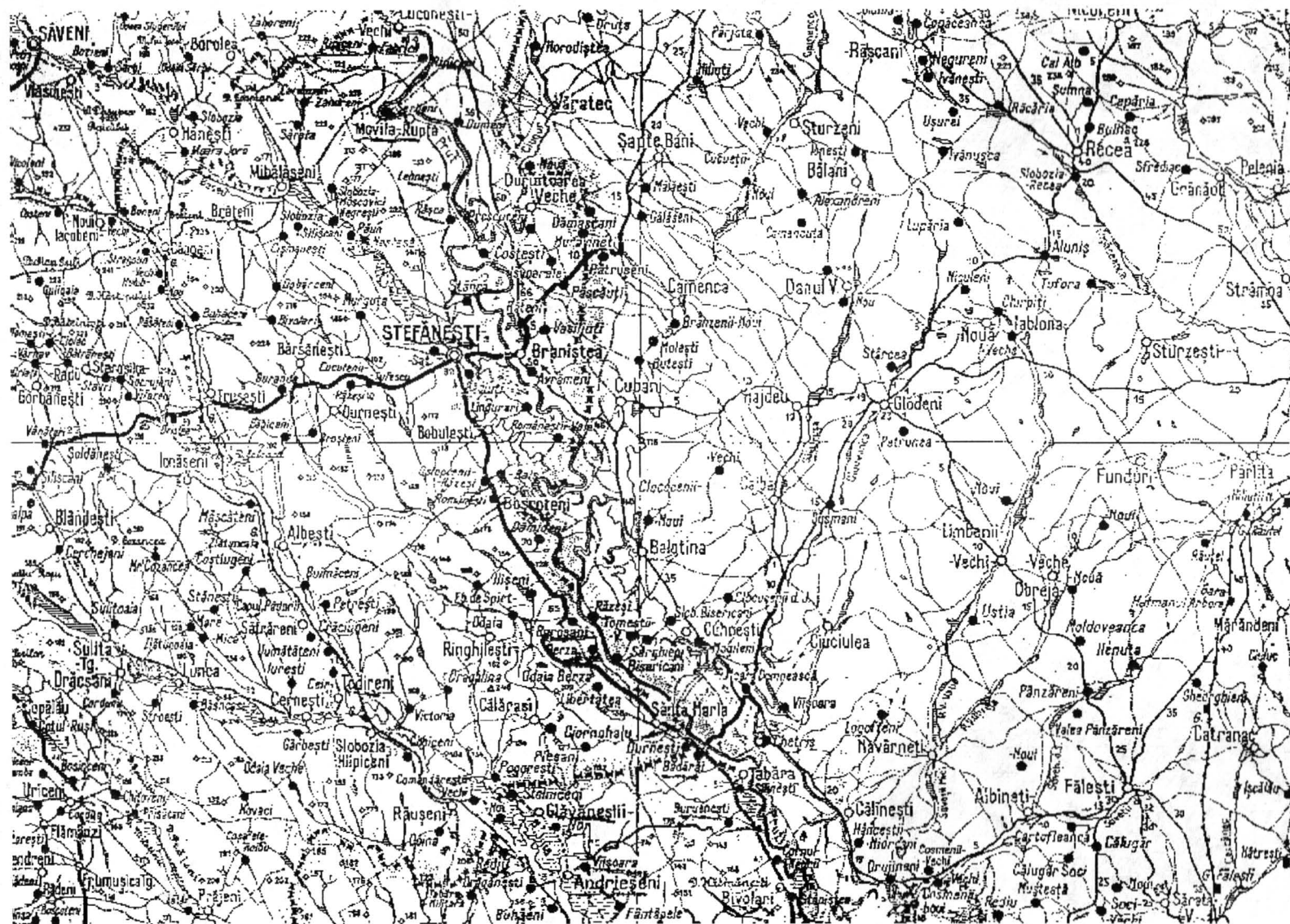
Où se trouvait „Gura Bașeului” ?

Résumé

Le toponyme Gura Bașeului apparaît pour la première et la dernière fois en deux actes émises par Ștefan II le 26 mai 1435. Il a été identifié au village Băscăceni situé à l'embouchure du Bașeu au Prut et attesté dans les documents dès 1431. Certains historiens ont considéré que cet endroit se trouvait près des villages Ostopceni (de nos jours inclus dans Românești, département de Botoșani) ou Bobulești, d'autres l'ont identifié à Ștefănești, là où au XXe siècle le ruisseau embouchait dans le Prut.

On a repris la recherche et on est arrivé à la conclusion que le Bașeu avait changé son lit même avant la moitié du XVIIe siècle, sa confluence au Prut étant constatée à côté du village Bădeuți par le bras Gârla Morții, nommé aussi le Nouveau Bașeu. Les documents montrent que l'ancien lit fut par la suite nommé le Bașeu Sec. Il est possible que cet événement eût lieu à un moment antérieur soit à cause des étangs de la zone de Bădeuți, soit à cause des inondations. Il est sûr que le toponyme Gura Bașeului de 1435 se trouvait à côté du village Băscăceni, inclus de nos jours dans Românești.

³³ *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, București, 1898, p. 270. Deși data este greșită (1704) cei doi boieri trăind la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor nu este exclus ca informația să aibă un sâmbure de adevăr. Interesant este faptul că această tradiție locală consemna și faptul că în partea de est a satului Bădeuți se află un pod de piatră foarte vechi despre care legenda spune că ar fi fost făcut de Ștefan cel Mare. (*Ibidem*). În realitate, construcția era opustul de piatră zidit la începutul secolului XIX.

Hartă din perioada interbelică